

vinske izkopsnine. Pravljičje, pripovedke, pregovori. Stari grad. Ali so pridri v kraj Turki? Grmade, tabori. Reformacija in protireformacija. Požari, kuga, druge bolezni. Življenjepisi imenitnih domačinov.

Gospod profesor je končno še pojasnil, na kak način se izdelujejo zemljevidi ter nam je tudi povedal, da bo po naročilu deželnega odbora v kratkem času izdelan velikanski relief naše dežele.

Silvester.

O šolstvu v primorskih deželah.

Poslanec dr. Ribáň je imel v poslanski zbornici obširen govor, v katerem je govoril tudi o šolstvu. Poglavje o šolstvu se glasi:

Sedaj bi rad — ker mi je odmerjeno le malo časa — na kratko dokazal po nekih podatkih, kako se za nas v Primorski skrbi, kar se tiče šolstva. Tukaj sem si sestavil nekoliko podatkov, da tudi pritožbe Italijanov, češ, da so glede šolstva zanemarjeni, spravim na pravo mero.

Pri naslovu visoke šole ni postavljen za Slovence niti en vinar, za Italijane pavšal 24.830 K. K temu prihajajo še plače onih italijanskih profesorjev, ki so imenovani za inomoško vseučilišče.

Srednje šole: Za vse Slovence je postavljeno 427.000 K, za Italijane, ki jih je polovico manje, nego Slovencev — to se nanaša na vse Slovence, ne le na one v Primorski — 293.462 K.

Za slovensko realko ni sploh postavljen niti vinar, ker slovenske realke ni — in tudi ni nobene čisto slovenske gimnazije marveč le nemško-slovenske, kakor je to že omenil kolega Roblek — pač pa je postavljena podpora 5000 K za slovensko realko v Idriji, dočim je postavljeno za Italijane 61.986 K.

Za podporo učiteljskim kandidatom ni za Slovence vseh dežel postavljen niti vinar, dočim je postavljeno za Italijane 6000 K.

Za obrtne šole je za eno obrtno šolo v Ljubljani postavljen znesek 114.363 K, za Italijane 454.860 K.

Za trgovske šole, navtične šole itd. za Slovence niti vinarja, za Italijane 250.967 K.

Gospoda moja! Ne da bi jaz tega ne privoščil Italijanom. Narobe! Jaz hočem celo priznati, da bi se za njih moglo in tudi moralno več storiti, toda ako se nam zlasti na Primorskem čisto predbaciva, da nam vlada daje prednost, pa dokazujejo te številke, da temu ni tako.

Na Primorskem je stvar še mnogo hujša in tu pridodajem še one zneske, ki se izdajajo za nemške šole, dasi je na vsem Primorskem le 19.000 Nemcev, in sicer v Trstu 8880, večinoma uradniki in nekoliko trgovcev, v Gorici 3000 in v Istri, namreč v Pulju in Opatiji, 7000.

Za srednje šolstvo, in sicer za gimnazije, se na Primorskem ne izdaje za Slovence niti vinar, za Italijane 69.836 K, za Nemce kron 318.000. (Čujte! Čujte!) Za realke se ne izdaja za Slovence niti vinarja in za Italijane tudi nič — v tem pogledu smo enakopravni (veselost in medklieci) — za Nemce 252.000 K. (Čujte! Čujte!)

Glede obrtnih in trgovskih šol sem že prej omenjal, da ne dobivamo na Primorskem niti vinarja, dočim dobivajo Italijani skupaj za obrtno in trgovsko šolstvo približno kron 500.000.

Za ljudsko šolstvo ne dobivamo mi Slovinci seveda nič, Italijani tudi nič, ker ti imajo zadosti občin v svojih rokah, imajo deželni šolski svet itd., ki skrbi zanje. Zato pa se izdaja za nemške ljudske šole na Primorskem, kjer Nemcev ni, 338.000 K. (Čujte! Čujte! — Medklieci.)

Ker že gospoda to žele, omenim takoj tudi razmere v Trstu. V Trstu obstojata prvič dve nemški državni ljudski šoli, ena na Lipskem trgu, druga v ulici Fontana. Potem je dekliška ljudska in meščanska šola na Lipskem trgu, nadalje državna ljudska šola v Pulju. Razen tega dobiva tamošnja nemška mornariška ljudska šola tudi subvencijo in se izdaja še 16.620 K za nemški pouk v onih krajih, kjer ni nemških šol. Te nemške šole so nekaj posebnega. Te nemške ljudske šole v Trstu označajo Nemci neprestano kakor nemško posest, na katerih kakor pravijo,

imajo poučevati le nemške učne osebe. (Medklieci.)

Saj jaz ne nastopam — to poudarjam — proti nemškim šolam kakor takim, marveč hočem le povedati, kako skrbi država, za Nemce in kako za nas! Za Nemce izdaja stotisočake kron, za nas nima niti vinarja. To sem hotel povedati, ne pa da bi jim ne privoščil šol.

Hočem pa tu še omeniti, da te nemške šole, vsaj kar se tiče nemških otrok, niso čisto nič potrebne. Imam tu letna poročila iz leta 1904/05, 1906/07; poslednje sem žalobog pozabil vzeti s seboj. Tu je razredov — častita gospoda si lahko to ogledajo — kjer so nemški otroci zastopani po dveh, treh, štirih ali petih. O tem se lahko prepričate. Ali v teh nemških ljudskih šolah in nemških srednjih šolah študira in mora v prvi vrsti študirati naša slovenska deca, ko nima v Trstu slovenskih ljudskih šol, in potem tudi mnogo italijanske dece. (Poslanec pl. Stransky: To je dobro, tako se morajo priučiti nemščini!) Jaz sem že poudaril, da se hočemo učiti tujih jezikov na narodni podlagi. Najprej se hočemo naučiti svoje materinščine in potem drugih jezikov.

Kam se prihaja s takim načinom pouka, s takimi pedagoškimi načeli, to naj dokaže klasifikacija na nemški gimnaziji v Trstu za prvi semester. Tu so štirje razredi, kjer je bilo do 70 odstotkov dijakov klasificiranih z drugim ali tretjim redom.

Gospoda moja! Evo detajliranega opisa! Jasno je torej, da moramo mi iz pedagoških in seveda tudi iz nacionalnih ozirav zahtevati, da dobimo šole.

Vpliv „Slepe ljubezni“.

V eni župniji smo razpečali 38 knjig „Slepa ljubezen“. Kako je to mogoče? Ali so ljudje tako zavedni, napredni in šoli prijazni? Kaj še, ravno taki so kakor drugod, a vendar smo razpečali 38 izvodov. Meni in nadučitelju knjiga „Slepa Ljubezen“ tako ugaja, da sva sklenila, da jo razširiva kolikor najbolj mogoče v šolskem okolju, da storiva kaj za izobrazbo in napredek ljudstva, deloma pa tudi iz tega vzroka, da pridobiva kolikor mogoče prijateljev šoli. Ljudje so tukaj kakor večinoma povsod napram šoli hladni in učitelj ne uživa še tistega ugleda, kakor ga zasluži za svoje važno in naporeno delo. Da se pa ljudem odpro oči, da spoznajo — da rabim citat iz Peskove knjige — „kako nespametno je“, če starši ne podpirajo učiteljev pri vzgoji; koliko dobrega se s tem zamori v otroških srcih in koliko nesreč to rodi“ — ter da le:

„pouk in vzgoja je naš spas, resnično ta osreči nas; če bomo izobrazbo bolj gojili, učitelje in šole bolj častili, té pride nam vestjenja dan...“

da se to doseže, je Peskova knjiga izvrsten pripomoček. Ona je res zlata vredna, in vsak učitelj si zasluži toliko popolnih odpustkov, kolikor iztisov razširi med ljudstvo, zakaj čudno blagodejno vpliva na preproste ljudi kakor tudi na izobražence. V naši župniji je izpreobrnila mnogo Savlov v Pavle, in tisti, ki so bili šoli že prej prijazni, sedaj še veliko bolj spoštujejo učitelje in šole; vsi vidijo v učitelju (nadučitelju) idealnega Vekoslava Trpina, nasprotniki šole in učitelja pa so jim oholi Lovriči Boštjani in Franciške, ki jih še gotovo doleti kazen za njih prevzetnost in nespamet, kakor Boštjana. Izmed mnogih slučajev naj navedem le enega: Neki ud tukajšnjega krajnega šolskega sveta, ki je bil dosedaj zagrizen nasprotnik šole, ki je pri sejah krajnega šolskega sveta vedno in vedno nasprotoval, ta najhujši Savel je postal Pavel in sedaj redno pošilja svoje otroke v šolo in je tudi že rekel, da se mora nakupiti pri šoli več novih učnih pripomočkov, zaradi katerih je prej pri sejah zabavljaval, češ, da so šole nepotrebne in predrage. — Premnogi, tudi možje, so pravili, da so bili do solz ganjeni, ko so čitali „Slepo ljubezen“.

Naše ljudstvo rado bere, mnogi so čitali „Slepo ljubezen“ pozno v noč ter niso prej končali, dokler niso knjige prečitali. Pri stankih na vasi, pri cervki, pri delu in tudi pri čaši sladkega vina so se pogovarjali o „Slepi ljubezni“ ter perzonificirali razne osebe te igre. Razgovarjali so se o tem tako živahno, kakor bi se bila ta drama baš v našem kraju

dovršila. Vsem ugajata posebno Janez in Mimika, pa tudi otroški pogovori se jim zde prav imenitni. Vsi so na strani učitelja Vekoslava Trpina ter obsojajo brutalni nastop Boštjana.

Klerikalcij imajo vse polno časnikov in knjig, ki so pisane skrajno tendenciozno, kjer se tendenca naravnost usiljuje in nihče se ne izpodtika nad tem, niti pravi napredujaki ne. Ne morem razumeti tistih, ki se spodtikajo nad tendenco „Slepe ljubezni“. Igra ima toliko vrlin, da pač nihče ne more odrekati tov. Pesku dramatiškega talenta. Bes, da je igra tendenciozna, a tendenca je v dejanje tako lepo povita, da je preprost človek niti ne čuti. Tisti kritik „—ski“, ki je pisal v „Narodnem Listu“, da je preveč izraženo „kam pes tace moli“, se pač moti, pač ne pozna ljudstva in njegovega mišljenja. Ali ni popolnoma umestno, da pove učitelj par krepkih Boštjanu, ko se pride kregat v šolo? To pač ni tendencioznost, temveč naravno dejanje sicer idealnega učitelja. Poglejte si pa razne „katoliške“ povesti in igre, tam se pač vidi, kam pes tace moli.

V zadnjem dejanju razjeda Franciški in Boštjanu obup srce, in če pomislimo njuno neizrečeno veliko ljubezen do sina edince, je ta obup popolnoma naravno orisan. Kot dober poznavalec ljudstva pa je navedel tovariš Pesek za ta obup še drug popolnoma naravno opravičen vzrok. V petem dejanju, drugem prizoru govori Boštjan: „Francček, duša moja, moje vse, moj edinec, ti bi naj umrl! — Za koga sem se potem trudil, za koga skrbim?! Vse to lepo posestvo naj pride tujim ljudem v pest, ti lepi travniki, rodovitne gorice, črne njive in beli veliki hrami, polni vsega, česar si kmetiško sree le poželi, vse to, vse naj pograbi tuje roke, ko midva zatisneva trudne oči?!“ — In zopet: „Za njega sva se trudila in mučila, za njega skrbela podnevi in ponoči. Polnila sva žitnice z žitom in hleve z živino, pridelovala sva blago in shranjevala krono h kroni, stotak k stotaku, da so se nakopičili lepi tisočaki — vse, vse zate, moj sin, da bi bil srečen, da bi te ne mučile skrbi za vsakdanji kruh.“ Boštjan je stare korenine kmet, kije z dušo in telom navezani na svoje posestvo in ne le žalost zaradi sina, temveč tudi žalost zaradi posestva, da je zastoj polnil žitnice z žitom itd., da bode to lepo posestvo (kako lepo poetično je to posestvo opisano: lepi travniki, rodovitne gorice, črne njive in beli hrami itd.) prišlo tujim ljudem v pest, ga žene v obup. Ko Francček umrje, počí Boštjanu sree žalosti, ker splavale so vse njegove nade, tako glede sina kakor tudi glede posestva, in sicer po njegovi, Boštjanovi lastni krivdi.

Pa še en moment v igri mi jako ugaja, to so socialni nazori oseb v igri. Janez in Mimika sta proletarca, ki sta danes tukaj, a jutri že na cesti brez strehe, in kako simpatična ju je narisal pisatelj. Boštjan in Franciška nimata slepe ljubezni le do sina, temveč imata slepe, t. j. zastarele nazore o šoli in učitelstvu in sploh o svetu. Franciška pravi, ko zahteva ubogi hlapec „Jernej“ (v tem sučaju Janez) pravico zase in za dekle Mimiko: „Da — to so posledice naših modrih postav, ko ima vsak hlapec in vsaka dekla že tiste pravice kakor kmetje. Enake pravice pri sodnji in gosposki, enake pravice pri volitvah in še ne vem, kako se že imenuje ves ta zlodej. — Naš svet je pokvarjen, gnil; priti mora vojna ali kuga, ki malo pomete in napravi zopet red in uveljavi zopet staro spoštovanje podložnih do predpostavljanih...“ To so pač popolnoma zastareli, fevdalni nazori. Franciška in Boštjan ne vesta nič o novodobnem socialnem gibanju. Menita, da le bogastvo in stan dasta ugled, ne vesta pa, da imata tudi hlapec in dekla kot človeka svoje pravice. Človeštvo stremi čedalje bolj za tem, da pridobi vsakemu svojemu članu brez ozira na stan in imetje človeške pravice. Boštjan in Franciška prezirata te, Mimika in Janez pa jih po vsi pravici zahtevata.

V sredi med temi socialnimi kontrasti stojita učitelj in njegova soproga ter učita in vzgajata človeštvo k socialni pravičnosti. — V materialnem oziru sta sama proletarca, sta na isti stopnji kot hlapec Janez in dekla Mimika, a sta po svojih duševnih vrlinah vendarle voditelja in vzgojevalca ljudstva, kar končno tudi Boštjan in Franciška priznata, priznati morata.

Zdi se mi, da je v učitelju Vekoslavu, tem idealistu Trpinu, ki je res trpin, prispodobljen ves učiteljski stan in naša usoda. Trpini smo po svojem slabem gmotnem stanju,

trpini smo po nam krivično odmerjenem socialnem (družabnem) stališču, trpini smo, ker moramo naporno delati, a se to naše delo omalovažuje ter ovira. A bodočnost našega stanu mora biti vendar sijajna, ker napočiti mora dan, ko bo ljudstvo reklo z Boštjanom vred: „Kot luskine mi je padlo raz oči, da uvidevam, kaj je resnica in kaj le slepilo.“ .. Pot do tja vodi čez trnje in skalovje, a smoter je vreden največjih naporov, saj gre za prosveto in boljšo bodočnost naroda, za blagor človeštva.

Naše trpljenje in naše idealno stembenje po izboljšanju razmer je mogel edino — le tako imenitno naslikati v osebi Vekoslava Trpina tisti, ki je sam enako navdušen in ki je tudi že sam popil bridko kupo učiteljskega življenja, mogel je vse to tako lepo napisati le tisti, ki nam je lani v Radovljici v tako vznesenih besedah zaklical: „Na delo med ljudstvo!“

Mnogo imamo nasprotnikov, mnogo prebiti težav, a tudi mi recimo z Vekoslavom Trpinom: „Da, stati hočem neomajnan na braniku za blagor mladine, vztrajati hočem v kljub vsem viharjem in oviram; bomo videli, kdo končno zmaga.“ In končno zmagamo mi, zmaga napredek, zmaga prosveta in če črne pošasti tudi zasenežijo solnce za nekaj trenutkov, a končno vendar zmaga luč prosvete.

V vsakem boju padajo žrtve, to je neizogibno, tudi v drami pade reprezentant okostenelih in zastarelih socialnih nazorov, namreč Boštjan, medtem ko slavita prej zaničevana proletarca Janez in Mimika zmagoslavje svoje prave ljubezni in svojih človeških pravic. Učitelj navaja Francška k socialni pravičnosti, ki v njegovem (Francčkovem) srcu poganja korenine, na eni strani mu kaže učitelj pot, pravi pot v življenje, na drugi strani pa mu kažejo starši svoje bahate nazore, ki so pa že trhli. Ker se Francček končno poda na pot teh trhlih nazorov, je naravno, da omaga. Francček se mi vidi kot zrno med dvema mlinskima kolesoma — med zastarelim in novodobnim svetovnim nazorom. Itd., itd.

Napisal sem igri „Slepa ljubezen“ skoro celo oceno, a delo mi tako ugaja, da da čitam in čitam in čim bolj se ugabljam vanj, temveč in lepših vrlin zapazim.

To delo je za učitelje in sploh za prosvetne res zlata vredno, torej ga pa širimo med ljudstvom, da bo obradilo zaželjeni uspeh, da bo doseglo svoj namen. To se pa zgodi le tedaj, če se delo razširi v kočo in palačo, v hribe in mesta.

Da se delo razširi med ljudstvo, je dokaz naša župnija, kjer smo v tem kratkem času razširili 38 iztisov. Knjižica roma iz roke v roko in kmalu ne bo hiše v naši župniji, kjer bi je še ne bili čitali.

Kako smo pa dosegli to?

Pri nas je navada in menda je tudi drugod, da gre mož po župniji z nabiralno polo ter nabira prispevke zdaj za to, zdaj za ono seve — cerkveno reč. Zakaj bi mi ne storili tako?!

Pisala sva z nadučiteljem tov. Pesku, če mu je mogoče dati knjižico s poštnino vred po 90 h, če se je naroči več komadov. Ker sva dobila povoljen odgovor, sva najela moža, ki je že knjižico prej prečital in mu je jako ugajala in ki je znan, da je pošten in zanesljiv ter ga imajo vsi radi. Rekla sva mu, da naj gre s tiskano nabiralno polo, ki sva jo poleg knjižice dobila, po župniji ter naj nabira naročnikov. Vsak, kdor bi knjižico naročil, naj plača 1 K in ga naj ta mož vpiše v nabiralno polo ter obljubi, da dobi knjigo v par dneh. Možu nabiralca sva obljubila in tudi dala od vsake prodane knjižice 10 h provizije. Bili smo vsi zadovoljni, ljudje, ki so dobili zanimivo čtivo, mož, ki je dobil za svojo zgovornost in delo provizijo in najbolj pa midva z nadučiteljem, da sva toliko knjižic spravila med ljudstvo v naši župniji ter s tem narod vzdramila, da spoznava važnost in pomen šole in učiteljstva ter prave vzgoje.

Omenjam še, da se na ta način ne pride v nasprotje z zakonom o kolportazi, ker naročnikov nabirati je vsakemu prosto, prepovedano je le s knjigami havzirati, kar se pa nikakor ne stori, ako se tako postopa, kakor sva midva.

Storite tudi drugi tako; s tem storimo mnogo za probujo ljudstva, očvrstimo pa tudi sebi ugled, ko bodo ljudje rekli: „Tako je učiteljevo delo!“

Fr. S. Z.